

Генезис торгівлі дітьми як антисоціального явища (історико-правовий аспект)

Проаналізовано поняття, сутність, концепції тлумачення торгівлі дітьми. Визначено історичні аспекти розвитку цього антисоціального явища.

***Ключові слова:** торгівля дітьми, рабство, сексуальна експлуатація. Проаналізовані поняття, сутність, концепції тлумачення торгівлі дітьми. Определены исторические аспекты развития этого антисоциального явления. **Ключевые слова:** торговля детьми, рабство, сексуальная эксплуатация.*

Щороку мільйони дітей потерпають від одного з найприбутковіших видів бізнесу - торгівлі людьми та комерційної сексуальної експлуатації. Це характерно для кожного континенту та кожної країни, включаючи й Україну. Причини поширення явища комерційної сексуальної експлуатації є комплексними. Діти є легкою здобиччю для злочинців, оскільки в них знижена здатність усвідомлювати ризик, захищати себе. Вони залежні від дорослих і не розуміють повною мірою наслідки своїх дій. Більше того, опинившись у неволі, діти мають менше шансів уникнути експлуататорських відносин.

Питання визначення історії розвитку торгівлі дітьми як антисоціального інституту досліджували вчені В. Авер'янов, Д. Бахрах, Ю. Баранов, А. Васильєв, М. Війєр, Н. Гафизов, С. Гогель, М. Головатий, В. Дерюжин-ський, А. Ключниченко, Г. Кохан, В. Неволя, Л. Нечитайленко, Р. Павловський, В. Петков, А. Селіванов та ін. Проте нині є низка проблем, підходів і концепцій щодо визначення історії розвитку торгівлі дітьми, що в свою чергу обумовлює визначення мети цієї статті - проаналізувати процес розвитку торгівлі дітьми як антисоціального явища в історичному аспекті.

Явище торгівлі людьми, а особливо жінками та дітьми, з'явилося в античні часи. Так, до нашого часу дійшли спогади утримувача публічного будинку Цестіаса Тігелліуса про те, що він відсилав своїх агентів до Персії та Індії, де вони мали знайти найвродливіших дівчат до його закладу.

Німецький дослідник А. де Верт зазначає, що така ситуація була характерна для всіх стародавніх народів. Наприклад, у Єгипті до королівських публічних будинків постачали жінок з Індії, а в іудеїв до часів Мойсея батьки мали право продавати своїх дітей у рабство [15, с. 7].

У часи середньовіччя торгівля дівчатами була досить поширеним явищем. Часто публічні будинки належали місту, в якому вони знаходилися. У таких містах, як Страсбург, Майнц, власниками подібних закладів були єпископи та архієпископи. Проституція підпорядковується цеховим порядкам [12, с. 18].

В історії боротьби з торгівлею людьми особливий інтерес становить період кінця ХІХ - початку ХХ ст. Поштовхом до громадського обурення з приводу нових форм рабства стала публікація в англійській газеті «Pall Mall Gazette» на початку 80-х років ХІХ ст., в якій йшлося про долю чотирьох англійок (трое з яких - неповнолітні). Їх було вивезено до Франції чоловіком, який представлявся представником великої торгівельної компанії. У Франції їх продали в публічний будинок міста Бордо. Ця історія стала відома завдяки одній із дівчат, яка змогла викупитися та повернутися на батьківщину. Вона повідомила про долю інших жертв: одна з дівчат незабаром померла, попередньо побувавши в одному з публічних будинків Іспанії, другу продали до Бразилії, третя до того часу так і перебувала в одному з публічних будинків Бордо [1, с. 6].

Після цієї публікації стало відомо про понад сотню випадків, які свідчили про поширення торгівлі жінками та дітьми практично в усіх країнах Європи. Дослідник В. Йост писав: «У нашій консервативній Німеччині часто виступають проти торгівлі невольниками, якою займається якийсь західно-африканський володар. Краще згадали б про власні проблеми. Адже в жодній країні не здійснюється такої торгівлі білими невольницями, з жодної країни не експортуються стільки живого товару, як з Німеччини та Австрії» [1, с. 7]. Після численних перевірок були встановлені головні маршрути, за якими дівчат вивозили за межі країн свого громадянства. Проблема боротьби з проституцією та торгівлею жінками й дітьми законодавчо не врегульована, тож постала необхідність вжиття заходів як на національному, так і міжнародному рівнях об'єднаними зусиллями урядів і громадських організацій різних країн. Спочатку це були двосторонні договори окремих держав, спрямовані на запобігання продажу жінок та дітей для заняття проституцією (наприклад, між Німеччиною та Нідерландами 1889 р., Німеччиною та Австрією 1890 р.) [1, с. 50-51].

Тривають дискусії навколо питання, чи є торгівля дітьми сучасною формою рабства. Як свідчать міжнародно-правові угоди початку ХХ ст., торгівля дітьми без наміру перетворення в рабство не підпадає під дію міжнародних документів, присвячених забороні рабства та работоргівлі [6, с. 274-278; 4, ст. 224], а отже, є окремим і самостійним злочином.

Багато дослідників наполягають на відокремленні поняття рабства від торгівлі людьми [9, с. 60-70; 8, с. 153-156].

Інші науковці стверджують, що торгівля дітьми є сучасною формою рабства. Їхні твердження спираються на практику, що жертви торгівлі людьми майже завжди утримуються в рабських умовах, оскільки це фінансово вигідніше для злочинців. Юридично торгівля людьми має власні суб'єкти, об'єкт,

суб'єктивну та об'єктивну сторони, що відрізняються від складу злочину рабства. Але фактично цей злочин має всі ознаки рабства [13, с. 468; 14, с. 18-19].

Дослідник Г. Кохан, вивчаючи історію інституту заборони рабства та етапи його становлення, доводить, що міжнародно-правова заборона рабства виходить за межі відносин між окремими особами й забороняє засіб виробництва, який засновано на використанні підневільної праці, а також обґрунтовує, що поняття «рабство» є сумісним, родовим із поняттями «торгівля людьми», «підневільний стан» [7, с. 176].

Учені пропонують кілька підходів до визначення поняття «торгівля людьми». Концепція сумісності понять «торгівля людьми» та «рабства й работоргівлі», а також включення злочину «торгівля дітьми» до злочину «торгівля людьми» знайшла своє відображення під час роботи над Протоколом про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної злочинності 2000 р. Такий підхід був підтриманий Верховним Комісаром ООН з прав людини, який рекомендував використовувати нейтральний за суттю термін «торгівля людьми» та широкі за змістом поняття работоргівлі, яке включало б усі форми примусової та (або) кріпосної праці чи рабства [16, с. 4].

Дослідники Г. Чумак, П. Казанський, В. Дерюжинський, визначаючи сутність такого явища як «торгівля людьми», акцентують увагу саме на торгівлі жінками та дітьми. Вони зазначають, що жертвами торгівлі людьми стають найчастіше жінки, а інколи й неповнолітні, як правило, дівчата. На початку ХХ ст. злочини у сфері торгівлі людьми розглядалися виключно як «торгівля білими жінками», а отже, правовий захист надавався лише жінкам і дівчатам білої раси, що позбавляло захисту представників інших рас. Такий підхід відображено в міжнародних документах, які приймали на початку ХХ ст. [10, с. 17-18; 5, с. 175; 3, с. 8-9].

П. Казанський приділив багато уваги проблемі рабства й торгівлі жінками, а також висловив погляд, що чинні міжнародні норми щодо протиправності рабства мають недостатньо впливають на подолання цього явища, тому адміністративні союзи держав, створені наприкінці ХІХ ст., мають негайно долучитися до ефективної боротьби з цим злочином [5, с. 176].

На думку С. Гогеля, торгівля білими жінками становить небезпеку для всіх європейських держав. Автор позитивно оцінив досвід Німеччини, Нідерландів і Австрії щодо укладення двосторонніх угод, присвячених запобіганню продажу жінок і дітей для зайняття проституцією, виступивши при цьому з пропозицією про нагальну потребу в розробці універсального міжнародно-правового документа щодо подолання цих злочинів [2, с. 112-113].

Аналізуючи історію прийняття перших міжнародно-правових актів щодо торгівлі людьми та створення перших міжнародних організацій (Міжнародного конгресу) в цій сфері, Н. Гафізова робить висновок про те, що результати протидії торгівлі жінками та дітьми з боку міжнародного співтовариства на початку ХХ ст. були позитивними і створили попередню базу для подальшої діяльності за цим напрямом [1, с. 26].

Німецький дослідник А. де Верт зазначав, що, незважаючи на дві міжнародні конвенції, які були чинними на той момент у Європі, торгівля дітьми не припинила поширення. Дослідник констатує необхідність укладення нових міжнародних договорів щодо боротьби з цими явищами [11, с. 79].

Таким чином, торгівля дітьми - це суспільно небезпечне явище, яке калічить долі своїх жертв, завдає шкоди сімейним відносинам, заподіює збитки інтелектуальному фонду країни. Щоб викоренити це явище, розробити альтернативні дієві заходи щодо боротьби з викраденням і торгівлею дітьми, необхідно чітко розуміти поняття та сутність цього явища.

Тому ця стаття допоможе практичним працівникам поглибити знання з історії виникнення цього злочину, ознайомитися з позитивним досвідом боротьби з ним аналогічних підрозділів інших країн, запропонувати науково-практичні рекомендації з питань запобігання, виявлення та розслідування злочинів цієї категорії; формувати негативне ставлення широких мас населення до торгівлі людьми, сексуальної експлуатації жінок і дітей.

Список використаних джерел

1. Гафізова Н. Международный и российский опыт борьбы с проституцией и торговлей женщинами в конце XIX - начале XX века / Гафізова Н. - Иваново : Изд-во «ОНОНА», 2000. - 56 с.
2. Гогель С. Юридическая сторона вопроса о торговле белыми женщинами в целях разврата / С. Гогель // Вестник права. - 1899. - № 5. - С. 112-113.
3. Дерюжинский В. Пятый международный конгресс по борьбе с торговлей женщинами / Дерюжинский В. - СПб., 1914. - 13 с.
4. Дополнительная Конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством, от 7 сентяб. 1956 г // Ведомости Верховного Совета СССР. - 1957. - № 8. - Ст. 224.
5. Казанский П. Всеобщие административные союзы государств : в 3 т. / Казанский П. - Одесса, 1897. - Т. 3. - С. 175.
6. Конвенция относительно рабства от 25 сентяб. 1926 г. с изменениями, внесенными Протоколом от 7 декаб. 1953 г // Сб. действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. - М., 1960. - Вып. 17-18. - С. 274-278.
7. Кохан Г. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Кохан Г. - Х., 2002. - 176 с.
8. Лукашук И. Международное уголовное право / Лукашук И., Наумов А. - М. : Фирма «Спарк», 1999. - 287 с.

9. Мацко А. Международное уголовное право по вопросам борьбы с правонарушениями, посягающими на свободу личности, и его имплементация в национальное законодательство Украины / А. Мацко // Зб. матеріалів з питань боротьби з торгівлею жінками та дітьми : у 2 кн. - К., 2000. - Кн. 2. - С. 60-70.
10. Чумак Г. Торгівля жінками та міжнародне право / Чумак Г. - К. : Наукова думка, 1999. - 61 с.
11. De Werth Alexander. Die neuesten Forschungsergebnisse über den internationalen Mädchenhandel und die Prostitution / De Werth Alexander. - Mönchen-Gladbach: Volksvereins-Verlag, 1928. - 79 p.
12. Frauenhandel in Deutschland / Tübinger Projektgruppe Frauenhandel.- Bonn : J. H. W. Dietz, 1989. - 351 p.
13. Lederer L. Human Rights Report on Trafficking of Women and Children: a Country-by-Country Report on Contemporary Form of Slavery / Lederer L. - Washington : Johns Hopkins University, 2001. - 468 p.
14. Loncle Francois. Prostitution ohne Grenzen / Loncle Francois // Le Monde diplomatique. - 2001. - № 6602. - P. 18-19.
15. Werth Alexander. Die neuesten Forschungsergebnisse über den internationalen Mädchenhandel und die Prostitution / Werth Alexander. - Mönchen-Gladbach : Volksvereins-Verlag, 1928. - 79 p.
16. United Nations High Commissioner for Human Rights. Informal note for Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime. - A/AC.254/16. - Fourth session. - Vienna, 1999. - 7 p.